

<https://rucont.ru/efd/390966>; 3. **Seliverstov V.I.** (1997). Ponyatijno-terminologicheskij slovar logopeda. Moskva. VLADOS [in Russian]. 4. **Sheremet M.K.** (2017). Speech Therapy. Kiev. Word. [in Ukrainian]. 5. **Sherbakova V.V., Kotov S.V.** (2014). Programmy vosstanovleniya rechevogo myshleniya u bolnyh s posledstviyami insulta. Moskva. Moniki [in Russian].

Авторський внесок: Івахненко А.А. – 50%, Пущина І.В. – 50%. 19.03.2020
Дата відправлення статті 23.02.2020 р.

УДК 376

DOI 10.32626/2413-2578.2020-16.113-121

В.А. Кисличенко

victoria.kislichenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0684-1746>

ІНТЕРАКТИВНА ВЗАЄМОДІЯ ЛОГОПЕДА З БАТЬКАМИ У ПРОГРАМІ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ

Відомості про автора: Кисличенко Вікторія, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського, Миколаїв, Україна. E-mail: victoria.kislichenko@gmail.com.

Contact: Kyslychenko Viktoria, PhD, V.O.Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: victoria.kislichenko@gmail.com

Відомості про наявність друкованих статей на дану тематику.
Кисличенко В.А. Логопедичний супровід сім'ї в умовах груп корекції мовлення // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 7, у 2 т., т. 1 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. С.176-185. **Кисличенко В.А.** Логопедичний супровід сім'ї дитини із затримкою психічного розвитку URL: <http://www.ikpp.npu.edu.ua/nch19kpsp/arkhiv/139-naukovyi-chasopys-npu-imeni-m-p-drahomanova-seriia-19-korektsiina-pedahohika-ta-spetsialna-psykholohiia-zbirnyk-naukovykh-prats-28>

Кисличенко В.А. Розвиток словника засобами образотворчої діяльності у дітей із загальним недорозвитком мовлення URL: <http://www.ikpp.npu.edu.ua/nch19kpsp/arkhiv/139-naukovyi-chasopys-npu-imeni-m-p-drahomanova-seriia-19-korektsiina-pedahohika-ta-spetsialna-psykholohiia-zbirnyk-naukovykh-prats-36>

Кисличенко В.А. Інтерактивна взаємодія логопеда з батьками у програмі логопедичного супроводу. В статті розглядаються питання реалізації програми логопедичного супроводу сімей дітей-логопатів дошкільного віку. Основними складовими логопедичного супроводу сім'ї визначено: інформування, консультування та логопедичну допомогу. Неперервність логопедичного супроводу сімей, які виховують дитину з порушеннями мовлення, забезпечується відповідним до вікової періодизації змістом роботи з урахуванням сімейно-суспільної форми виховання. Вихідні параметри, які враховувалися при розробці змісту кожного з періодів програми супроводу: вік дитини; рівень розвитку мовлення; ступінь необхідності та форма логопедичного впливу.

Відповідно до основних напрямів та завдань програми логопедичного супроводу, обсяг роботи у кожному віковому періоді поділено на відповідні змісту блоки: інформаційний, діагностичний, консультативний, теоретичний, практичний. Найбільш важливою складовою логопедичного супроводу сімей автор вважає системну, багатоскладову, узгоджену роботу логопеда та сім'ї дитини. Програмою логопедичного супроводу передбачено крім традиційно сталих форм роботи з батьками у системі дошкільної освіти проведення теоретично-практичних семінарів «Логошкола для батьків», використання комп'ютерних технологій. Реалізація програми логопедичного супроводу забезпечує підвищення ефективності логопедичної допомоги за результатами корекційної роботи. Експериментально доведено доцільність, ефективність та науково-практичну значущість результатів дослідження.

Ключові слова: дитина з порушеннями мовлення, сім'я, батьки, логопедичний супровід, діагностична методика, рівні готовності, взаємодія у логокорекційному процесі.

Кисличенко В.А. Интерактивное взаимодействие логопеда с родителями в программе логопедического сопровождения. В статье рассматриваются положения программы непрерывного логопедического сопровождения семьи, воспитывающей ребенка с нарушениями речи в аспекте работы логопеда группы речевой коррекции. Проведенный анализ современных подходов к организации обеспечения логопедической помощи семьям детей с нарушениями речи обнаружил необходимость выделения логопедического направления сопровождения семьи, воспитывающей ребенка-логопата и разработки содержания и программы логопедического сопровождения семьи.

Программа основана на междисциплинарном подходе и интеграции нескольких звеньев процесса логопедической помощи ребенку с нарушением речи и является организованным непрерывным образовательным процессом, основное содержание которого составляет взаимодействие логопеда и семьи.

Логопедическое сопровождение семьи обеспечивают приоритетные направления: информационно-просветительское, диагностико-консультативное, логокоррекционное, психолого-воспитательное.

В соответствии с основными направлениями и заданиями программы логопедического сопровождения были выделены четыре возрастных периода логопедического влияния. Объем работы в каждом возрастном периоде разделен на соответствующие содержанию блоки: информационный, диагностический, консультативный, теоретический, практический, что и определяло содержание работы логопеда с родителями.

Основное содержание работы в IV периоде логопедического сопровождения семьи имеет коррекционный характер и охватывает работу с семьями детей-логопатов. Основным фактором интенсификации логопедической помощи ребенку с нарушениями речи является взаимодействие в логокоррекционной работе родителей и логопеда за рамками традиционных постоянных форм работы с родителями в системе дошкольного образования. Прежде всего речь идет о программе теоретически-практических семинаров "Логошкола для родителей". В результате их проведения уровень осознания родителями потенциала взаимодействия с логопедом увеличился с 40% до 80%. Эффективность логопедической помощи в результате повышения активности участия родителей в логокоррекционном процессе заметно повысилась.

Ключевые слова: нарушения речи, коррекционный процесс, логопедическое сопровождение, родители.

Kyslychenko V.A. Logopedic Support for Families that Bring up a Child with Speech Disorders. The article deals with the implementation of the program of logopedic support for families with a child of preschool age with speech disorders. The main components of logopedic support for families have been identified, such as provision of information, counseling and speech therapy. Logopedic support which is provided on a ongoing basis for families that raise the child with speech disorders is achieved due to the appropriate content of work that is developed taking into account the age of the child, as well as family and social form of personal development and education. Initial parameters that have been considered in developing the content of each of the periods of support program are the following: the child's age, the level of the development of speech, the degree of necessity and the form of the effect of speech therapy.

In accordance with the guidelines and objectives of the program of logopedic support, the amount of work in each age period is divided into blocks corresponding to the content: information, diagnostic, consultative, theoretical, and practical. The author considers a consistent, complex, coordinated work of a speech therapist and the child's family to be the most important part of logopedic support for the families. The main component of logopedic support is the specialized pre-school childcare institution or a group of compensatory type for children with speech impairments. In addition to traditional sustainable

forms of work with parents in pre-school education, the program of logopedic support provides theoretical and practical seminars “Speechschool for parents” (Logoshkola for parents). The implementation of the program of logopedic support also contributed to the improvement of the effectiveness of speech therapy in accordance with the results of correctional work. The practicality, efficiency, scientific and practical significance of the dissertation results were proved by carrying out the experiment.

Key words: children with speech disorders, family, parents, logopedic support, diagnostic techniques, the levels of readiness, interaction in the process of correcting the speech.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблеми, що накопичувались кілька десятиліть: падіння народжуваності; зменшення частки народження здорових, фізіологічно зрілих дітей; підвищення показників ускладнених пологів і відхилень у розвитку; значне число сімей, що розпадаються; збільшення числа соціальних сиріт; зниження виховного потенціалу сім’ї у складних сучасних соціально-економічних умовах життя; обмеженість знань батьків для забезпечення реалізації виховної й корекційної функцій сім’ї призводять до збільшення кількості дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку. Розвиток комп’ютерних технологій, доступність гаджетів, майже з народження, поглиблюють вади розвитку мовлення.

Проте наше наукове дослідження свідчить, що сучасні батьки, які мають дитину з тяжким порушенням мовлення первинного та вторинного генезу, виявляють недостатній рівень психолого-педагогічної підготовки, що перешкоджає своєчасному початку корекційних заходів, знижує їх ефективність та динаміку, обмежує можливість включення сім’ї в реабілітаційну діяльність.

Ці завдання вирішуються у межах концепції супроводу, як прогресивного напрямку у наданні допомоги дітям та їх оточенню, що почала активно розроблятися з середини 90-х років минулого століття. Запропонована нами програма логопедичного супроводу дозволяє підвищити можливості сім’ї у процесі корекції порушень мовлення та загального розвитку дитини. **Мета** нашої статті – розглянути логопедичний супровід як процес, лінійно (сукцесивно) організований у часі, що забезпечує можливість виявлення відхилень у мовленнєвому розвитку на кожному відрізку формування кожного з наступних рівнів функціональної системи мови і мовлення та організації умов сприяння вчасному формуванню й корекції мовлення відповідно до нормативних показників.

Виклад основного матеріалу. Основу логопедичного супроводу, як самостійного напрямку роботи складають загальні завдання: формування логопедичної компетентності (педагогічної культури) батьків; організація сприятливого мовленнєвого середовища, активізація процесів формування мовлення; попередження порушень мовлення, контроль перебігу розвитку

мовлення; забезпечення вчасної логопедичної допомоги; логопсихологічна допомога батькам. Необхідною складовою логопедичного супроводу, на нашу думку, є формування інтерактивної взаємодії з родиною дитини.

Термін «інтерактив» походить від англійського слова «interact». «Inter» – це «взаємний», «act» – діяти. «Інтерактивний» – означає здатний взаємодіяти або перебувати в режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною) [3]. Отже, інтерактивна взаємодія – це діалог, у ході якого здійснюється взаємодія суб'єктів. Соціально-психологічними дослідженнями взаємодія розглядається як такий зв'язок (комунікація), який включає обмін не тільки діями, але і уявленнями, ідеями, інтересами, настроями, відчуттями та установками між людьми (С. Рубінштейн (1973), О. Бодальов (1996), О. Леонтьєв (1997)). Ефективність та результативність взаємодії визначаються способами і формами безпосереднього взаємного впливу людей один на одного, та залежать від впливу тих або інших психологічних феноменів.

Нашу увагу до інтерактивної взаємодії привернули такі її важливі психолого-педагогічні аспекти: можливість безпосередньої практичної діяльності з самостійного засвоєння матеріалу в ході суб'єкт-суб'єктного діалогу; упровадження елементів взаємонавчання, що спонукають і стимулюють процеси саморозвитку; опрацювання інформації в різних формах і на різних рівнях. Важливість впливу сімейного виховання на процес розвитку дитини визначає важливість взаємодії у середині сім'ї та сім'ї з навколишнім середовищем.

Логопедичний супровід як цілеспрямована, послідовна, неперервна дія у спеціально організованих умовах, відповідних психофізичним особливостям дитини-логопата, відповідає вимогам до інтерактивної взаємодії. Це – дія у зоні «найближчого розвитку», прогножуючи «поле труднощів у навчанні» (В. Тарасун (2004)) дитини – найближчого і віддалених – з подальшим їх запобіганням шляхами формування, розвитку та корекції.

Основні складові логопедичного супроводу сім'ї: інформування, консультування та логопедична допомога. Найбільш важливою складовою логопедичного супроводу визначається багатоскладова, узгоджена робота логопеда та сім'ї дитини, починаючи з раннього віку.

Забезпечення відповідної ролі батькам у процесі нормалізації перебігу розвитку мовлення дитини за умови постійної взаємодії логопеда і родини реалізує сучасний сімейно-центрований підхід у практиці логопедичної роботи.

Визнання права батьків бути повноцінними суб'єктами взаємодії з логопедом дозволило нам застосувати інноваційний тип організації навчання. Застосування адекватних методів навчання батьків діям, відповідних їх мотивації і меті повноцінного мовленнєвого розвитку дитини, було для нас найважливішою і вирішальною умовою для розвитку

інтересу до навчання, здатним впливати на наступний розвиток виховної діяльності батьків.

Логопеду необхідно розкрити внутрішній зміст всіх дій і операцій, направлених на розвиток у дитини необхідних навичок і умінь. Інакше інтерес батьків до пізнавальної діяльності знижується, оскільки вони не можуть спостерігати причинно-наслідкового зв'язку корекційно-педагогічної роботи і змін у мовленнєвих проявах дитини.

У ході навчання ми прагнули не перенавантажувати пам'ять батьків великою кількістю розрізнених відомостей, а пропонували тільки узагальнені і систематизовані знання. Рівень запам'ятовування корекційних дій і їх комплексного використання також був різним у всіх батьків. Результатом проведеної роботи стала переоцінка особистісних позицій батьків як у відношенні до засвоєних знань, так і до взаємодії з дитиною. Зміна особистісних позицій дозволила батькам перейти на новий рівень взаємодії з логопедом. Наявність ініціативи у стосунках з логопедом з'явилась у 80,9% (89) батьків, на відміну від 29,4% (21) у контрольній групі (надалі – КГ). Зросла кількість батьків, які стали вважати допомогу логопеда необхідною: 88,2% (97) проти 14,4% (10). Більш свідомим стало відношення батьків до домашніх логопедичних завдань у 75,5% (83) у порівнянні з 23,3% (16) у КГ.

Відповідно до основних напрямів та завдань програми логопедичного супроводу, обсяг роботи у кожному віковому періоді поділено на відповідні змісту блоки: інформаційний, діагностичний, консультативний, теоретичний, практичний [4].

У **I періоді** (очікування) основним є інформаційний блок, завданням якого є інформування на логолекціях майбутніх матерів щодо закономірностей домовленнєвого періоду у житті дитини; типового та нетипового психофізичного та мовленнєвого розвитку.

Зміст роботи логопеда з батьками у **II періоді** (від народження до 3-х років): інформування батьків щодо норм мовленнєвого розвитку, причин та наслідків мовленнєвих порушень; діагностування відповідності індивідуального мовленнєвого розвитку дитини мовленнєвим нормам; призначення консультацій інших фахівців; консультування сімей стосовно можливих шляхів вирішення проблеми.

У **III періоді** (від 3-х до 4-х років) в межах інформаційного блоку логопед знайомить батьків з нормами мовленнєвого розвитку у даному віці, причинами та наслідками мовленнєвих порушень, пріоритетними напрямками, методами роботи з розвитку мовлення. Діагностичний блок III періоду передбачає діагностування відповідності індивідуального мовленнєвого розвитку дитини віковим нормам розвитку мовлення.

Консультативний блок включений у склад кожного періоду, крім періоду очікування. У періоді від народження до 3-х років та від 3-х до 4-х років для сім'ї дитини без ураження центральної нервової системи (надалі – ЦНС) консультування є основною формою логопедичної допомоги.

Батькам необхідно допомогти визначити рівень розвитку мовлення дитини та обговорити можливі форми роботи з його розвитку.

У дошкільному віці консультування забезпечує батькам можливість зрозуміти необхідність того чи іншого виду логопедичної допомоги та дізнатися про зміст і форми логопедичного впливу (заняття з логопедом у поліклініці, або у групі корекції мовлення днз). Консультації логопеда фронтально (на батьківських зборах) та індивідуально у групі корекції мовлення мають регулярний характер, індивідуальні консультації логопеда можна поєднувати із заняттям, запрошувати і інших членів сім'ї.

Робота у перші три періоди носить превентивно-консультативний характер і передбачає забезпечення підґрунтя для ефективного подолання проблем у мовленнєвому розвитку дитини.

Оскільки період старшого дошкільного віку визначається становленням і формуванням психічних функцій та адаптивних можливостей дитячого організму, високим рівнем загальної та мовленнєвої сензитивності, основний зміст роботи у IV періоді логопедичного супроводу сім'ї має корекційний характер й охоплює роботу із сім'ями дітей з порушеннями мовлення (надалі – ПМ). Основним фактором інтенсифікації логопедичної допомоги дитині з ПМ ми вважаємо взаємодію у логокорекційній роботі батьків та логопеда, виходячи за традиційно сталі форми роботи з батьками у системі дошкільної освіти. Перш за все йдеться про програму теоретично-практичних семінарів «Логошкола для батьків» та консультування батьків з допомогою комп'ютерних технологій.

Зміст роботи логопеда з батьками у IV періоді (від 4-х до 6-ти років): діагностування мовленнєвих порушень; інформування батьків щодо проявів виявлених мовленнєвих порушень; консультування сімей стосовно можливих шляхів вирішення проблеми; розробку індивідуальних програм логокорекційної роботи; залучення батьків до участі у логокорекційному процесі через активну теоретично-практичну та ігрову діяльність у формі семінарських занять.

Форми роботи: логолекції; консультування; індивідуальні та групові заняття з батьками, інтерактивні заняття, ігрові тренінги, логошколи для батьків, спілкування он-лайн у інтернеті (логопед-батьки), логопрактикум для усіх членів родини, створення діагностично-консультативних логоцентрів для молодих батьків. Перспективним є більш широке використання комп'ютерних технологій.

В основу використання комп'ютерного забезпечення у вітчизняній педагогіці покладені базові психолого-педагогічні та методологічні положення, розроблені Л. Виготським, П. Гальперіним, О. Леонтьєвим.

О. Кукушкіна в роботі «Застосування комп'ютера в корекційній освіті» та у своїх працях в цілому неодноразово підкреслює, що корекційно-виховна робота з дітьми, які мають відхилення у розвитку, передбачає використання не тільки традиційних засобів, а й нетрадиційних, в тому числі спеціалізованих або адаптованих комп'ютерних програм (головним чином навчальних, діагностичних і тих,

що розвивають). Науковець також підкреслює, що ефект застосування комп'ютерного забезпечення залежить від професійної компетенції педагога, його вміння використовувати нові можливості. Важливо включати програмні платформи в систему навчання кожної дитини, створюючи мотивацію і психологічний комфорт, а також надаючи вихованцю свободу вибору форм і засобів діяльності.

Інформаційні комп'ютерні технології – це сукупність методів, виробничих і програмно-технологічних засобів, поєднаних у технологічний ланцюжок, що забезпечує збирання, зберігання, обробку, висновок і поширення інформації (за визначенням відомого конструктора перших персональних комп'ютерів С. Возняка).

І. Захарова у своїй книзі «Інформаційні технології в освіті» визначила, що пріоритетне завдання застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у спеціальній педагогіці полягає не в навчанні дітей адаптованим основам інформатики та обчислювальної техніки, а в комплексному перетворенні їх на засоби розвитку мовлення, уваги, уяви та мислення, як вищих психічних функцій [3, 75]. Сьогодні логопедична практика вже давно вийшла за межі традиційного підходу завдяки комп'ютеризації. Комп'ютеризація логопедичної роботи – це застосування комп'ютера в корекційному процесі на різних етапах та з різною метою.

Застосування комп'ютера у взаємодії з батьками дає можливість не тільки надавати теоретичні відомості, а й пропонувати готові дидактичні ігри, вправи для занять з дітьми вдома. Необхідно зазначити, що такі форми роботи краще застосовувати після особистісної взаємодії, наприклад після семінару-практикуму для батьків. Така форма занять дає батькам можливість у активній формі отримати необхідні знання щодо прийомів розвитку мовленнєвої системи дитини, отримати навички практичного їх застосування. Самостійне виконання вправ і відпрацювання кожної ігрової дії сприяли з'ясуванню змісту вправи і його закріпленню, приводило батьків до остаточного узагальнення і автоматизації операцій і прийомів виконання. Завдяки такому переходу з'являлася можливість усвідомленого перетворення отриманих в ході навчання даних і побудови власної системи понять.

Запропонований нами семінар-практикум включав шість занять тривалістю 1 година 20 хвилин кожне, окремо для батьків кожної логопедичної групи. Заняття проводилися два рази на місяць, склалися з двох частин: теоретично-практичної та практичної. У теоретично-практичній частині приймали участь лише батьки, з якими розглядалися педагогічні та логопедичні питання, проводилися мовленнєві ігри, рекомендовані для занять з дітьми.

У практичній частині приймали участь батьки і діти. Логопед проводив ігри, спрямовані на розвиток взаємодії між дорослими та дітьми (використовувалися психокорекційні ігри), поступово додаючи логопедичні ігри.

В результаті виконання зазначеної частини програми логопедичного супроводу зросла кількість батьків, які почали глибше розуміти значення

спілкування у розвитку дитини – 68,2% (75) проти 25% (18). Найбільш помітно зросла кількість батьків експериментальної групи (надалі – ЕГ), які вміють грати – 76,4% (84) у порівнянні з 20,5% (14) КГ. Покращалось вміння батьків вирішувати педагогічні ситуації – 55,5% (61) ЕГ, на відміну від 39,7% (28) КГ. При цьому батьків, які обрали демократичний стиль виховання у сім'ї – 23,6% (26) проти 16,7 (12), переважаючими у сім'ях залишились стосунки гіперопіки. Рівень педагогічних вмінь батьків зріс до 61,8% (68).

Адекватна оцінка батьками стану мовлення дитини, емоційного стану, соціальної поведінки дошкільника – необхідна умова для вибору та здійснення корегувальних впливів, для пошуку шляхів та засобів гуманізації внутрішньосімейного життя.

Висновки. Отже, використання інтерактивної взаємодії, сучасних технологій у програмі логопедичного супроводу допомагає батькам усвідомити свою роль у процесі розвитку дитини та її мовлення зокрема, вибрати правильний напрям домашніх занять, озброїти певними знаннями і вміннями.

Бібліографія

• **Выготский Л.С.** Проблема возраста: Собр. соч. в 6-ти т. Т. 4. М.: Педагогика, 1984. С.244-269; **2. Гальперин П.Я.** Методы обучения и умственное развитие ребенка. М., 1985, 150 с. **3. Захарова И.Г.** Информационные технологии в образовании. М.: Академия, 2003. 192 с. **4. Кисличенко В.А.** Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / В.А. Кисличенко. К., 2011. 20 с.; **5. Кукушкина О.И.** Компьютер в специальном обучении: новое средство – новые идеи. М.: ИКПРАО, Утрехт, 1995. С.67-75; **6. Леонтьев А.Н.** Деятельность. Сознание. Личность. М.: Политиздат, 1975. 348 с.; **7. Ткачова В.В.** Про деякі проблеми сімей, які виховують дітей з відхиленнями у розвитку // Дефектологія. 1998. №9.

References

• **Vygotskiy L.S.** Problema vozrasta: Sobr. soch. v 6-ti t. Т. 4. М.: Pedagogika, 1984. S.244-269. **2. Gal'perin P.Ya.** Metody obucheniya i umstvennoye razvitiye rebenka. М., 1985, 150 s.; **3. Zakharova I.G.** Informatsionnyye tekhnologii v obrazovanii. М.: Akademiya, 2003. 192 s.; **4. Kyslychenko V.A.** Logopedichnui suprovid sim'i, v yakiy vuhovuetsa dutuna z porushennamu movlenna: avtoref.dis. ...kand. ped. nauk 13.00.03 / V.A.Kyslychenko. К., 2011. 20 с.; **5. Kukushkina O.I.** Komp'yuter v spetsial'nom obuchenii: novoye sredstvo – novyye idei. М.: IKPRAO, Utrekht, 1995. С.67-75.; **6. Leont'yev A.N.** Deyatel'nost'. Soznaniye. Lichnost'. М.: Politizdat, 1975. 348 s.; **7. Tkachova V.V.** Pro deyaki problemi simey, yakii vuhovuyut ditey z vidhilennyami u rozvitku // Defektologiya. 1998. №9.

Дата відправлення статті 11.03.2020 р.